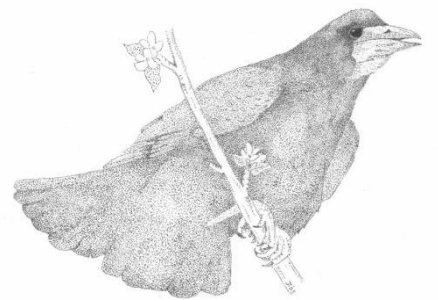

Weidevogelbescherming rond Zutphen

2023

Frans Parmentier

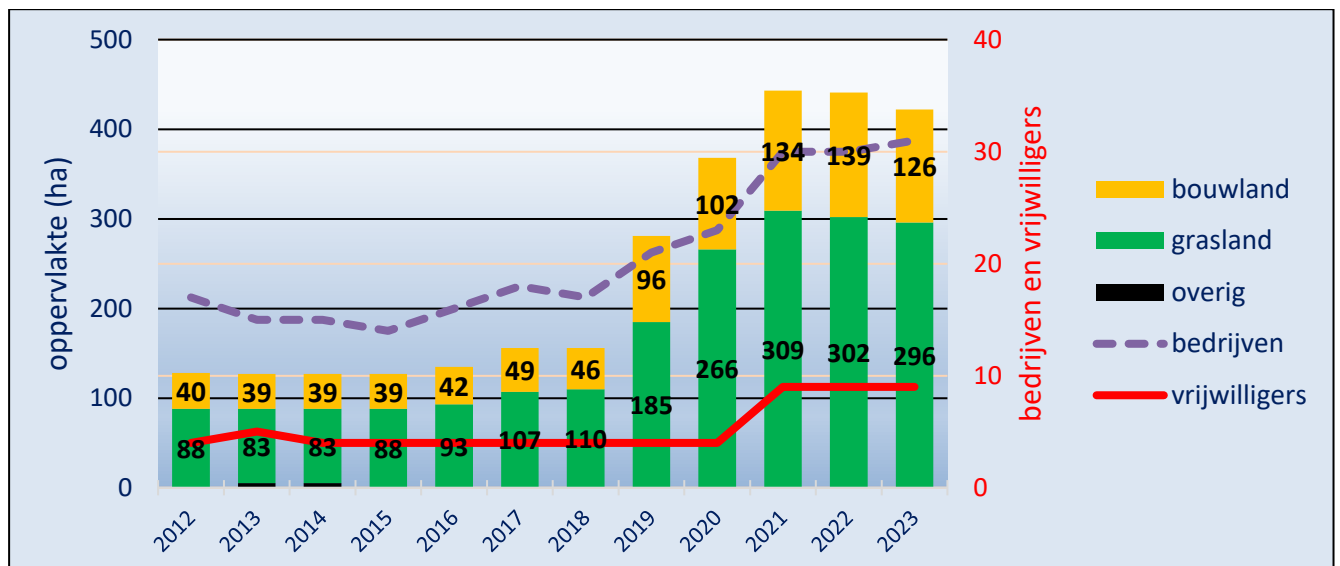
Vogelwerkgroep Zutphen e.o.

Weidevogelbescherming rond Zutphen en Warnsveld 2023

Zelfs rondom Zutphen broeden weidevogels. Er nestelen wel honderd Kieviten en enkele scholeksters op met name maisakkers. Hun eieren lopen daar bij veldwerkzaamheden de kans verloren te gaan. Leden van de weidevogelwerkgroep van de Vogelwerkgroep Zutphen e.o. zoeken die nesten op en markeren ze. Zo weten de boeren tijdens het bewerken van het land waar ze liggen en sparen ze door er omheen te werken. In dit verslag presenteer ik de resultaten van onze inspanningen in 2023 en besteed ik extra aandacht aan de broedvogels op de Zutphense Ijsbaan en in de Tichelbeeksewaard.

Omvang

De werkgroep bestond in 2023 uit Ineke Blankesteyn, Shirley te Brinke, Patrick Goossens, Ad van Heuven, Jacqueline Krajenbrink, Gerrie Nijenhuis, Frans Parmentier en Fons en Jos Roording. Figuur 1 vermeldt de omvang en het aantal bedrijven en vrijwilligers dat sinds 2012 bij de weidevogelbescherming rond Zutphen is betrokken. Na de flinke uitbreiding met de Tondensche Enk in 2019 is het aantal bedrijven in 2023 nog weer licht toegenomen naar 31, terwijl de oppervlakte iets afnam naar 420 ha. Het betrof een kleine 300 ha merendeels intensief gebruikt grasland – alleen op de Voorster Klei, langs de Berkel en in de Tichelbeeksewaard treffen we kruidenrijke percelen aan – en ongeveer 130 ha bouwland, waarop voornamelijk mais, maar ook bieten (4 ha), luzerne (8 ha) en granen (16 ha) verder verbouwd.

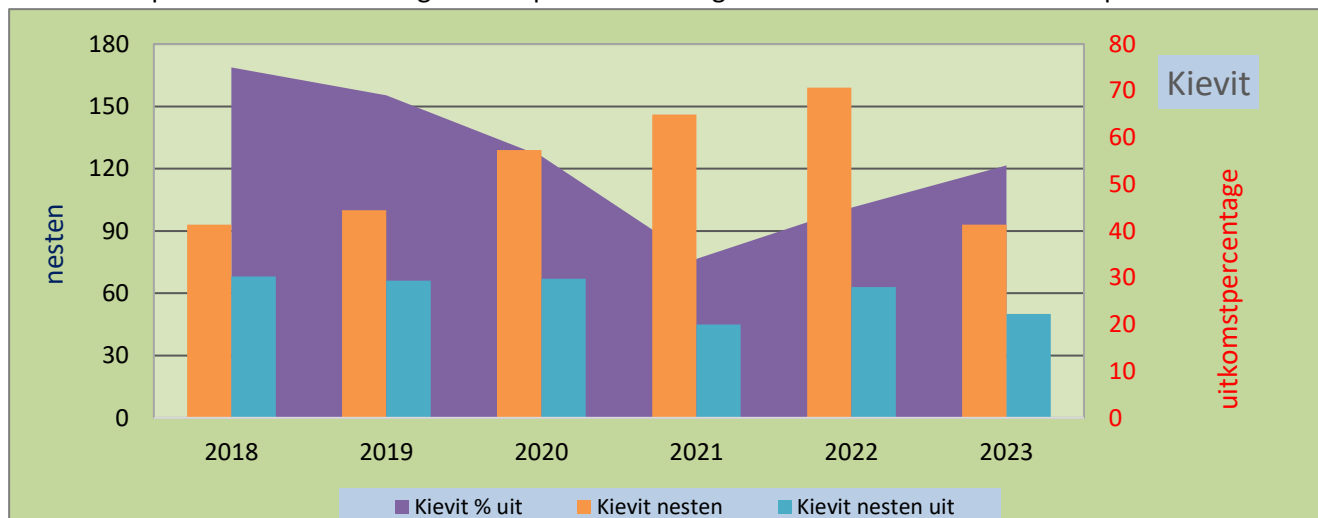
Figuur 1. De omvang van de weidevogelbescherming rond Zutphen en Warnsveld sinds 2012.

Nesten en broedresultaat 2023

Het werkgebied is verdeeld in vier deelgebieden, t.w. Buitengebied Zutphen/Warnsveld/Almen/Vorden, de Voorsterklei, de Tondensche Enk/Voorst en de Tichelbeeksewaard. In dat laatste gebied wordt niet speciaal naar nesten gezocht, maar vindt een broedvogelinventarisatie plaats op basis van het gedrag. Hieronder bespreken we de resultaten per soort van de eerste drie deelgebieden. In bijlage 1 staan die wel per deelgebied uitgesplitst. De telresultaten van de Tichelbeeksewaard worden in een aparte paragraaf besproken en staan in de bijlage 2.

Kievit. Net als voorgaande jaren broeden de Kieviten voornamelijk op bouwland. Alleen op de ijsbaan, op de Voorster Klei en langs de Berkel nestelen Kieviten ook op (extensief gebruikt) grasland. In vergelijking met 2022 is het aantal nesten sterk gedaald; van 159 naar 93 (figuur 2). Daar zijn drie oorzaken voor aan te geven. Allereerst is het meest vogelrijke maisperceel op de Tondensche Enk in het najaar al omgezet in grasland. Met gevolg dat er geen enkele Kievit meer broedde, waar in 2022 er nog 26 nesten lagen. Ook op de omliggende percelen

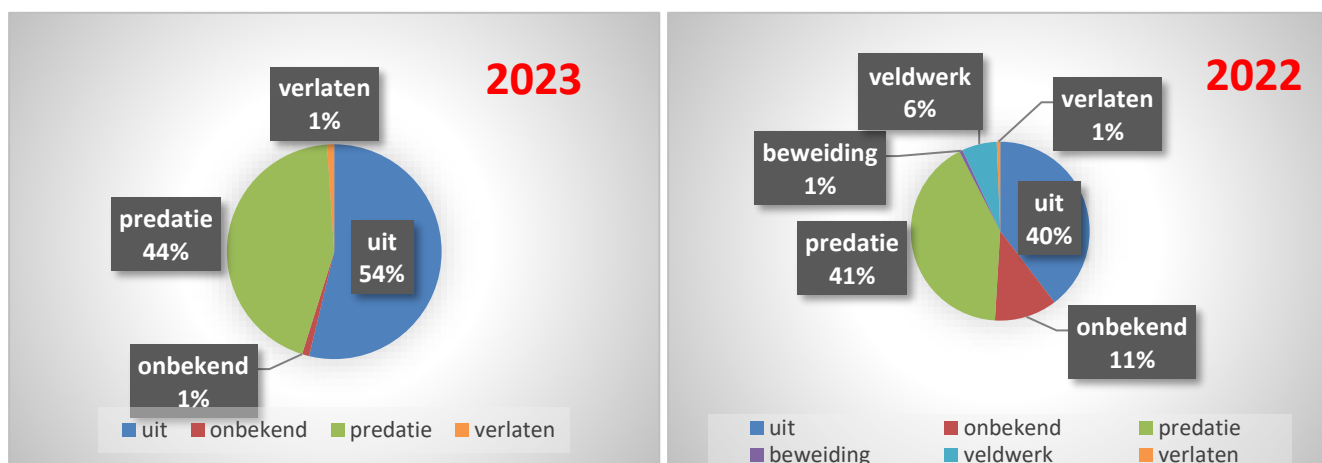
nestelden er niet meer vogels dan in 2022. Blijkbaar hadden ze hun heil elders gezocht. Een tweede oorzaak van die afname is dat in 2023 meer nesten zijn uitgekomen dan in 2022 (45% tegen 54% in 2023, figuur 3), waardoor er minder vervollegsels waren. Immers veel Kieviten beginnen opnieuw met leggen en broeden op de bewerkte en ingezaaide maispercelen zodra hun eieren verloren zijn gegaan. De derde oorzaak is dat de late bewerking van de maispercelen door de nattigheid in april de tweede golf Kievitsnesten in mei sterk beperkte.

Figuur 2. Het aantal sinds 2018 gevonden en uitgekomen legsels en het uitkomstpercentage van Kievit.

Na een dieptepunt in 2021, is het uitkomstpercentage van de nesten in 2023 weer boven de vijftig procent uitgekomen (figuur 2). Dat is geen slecht resultaat. De belangrijkste verliesoorzaak was ook in 2023 predatie (figuur 3). Slechts een enkel nest is verlaten en dankzij de inspanningen van de boeren, loonwerkers en de nestenzoekers zijn er geen nesten tijdens werkzaamheden of beweiding verloren gegaan. Dat lot trof in 2022 nog zeven procent van de nesten (figuur 3).

Het uiteindelijke doel, het aantal vliegvlugge pullen, is altijd heel lastig vast te stellen. Fons schat voor hun werkgebied ten oosten van de IJssel het resultaat op 20 tot 25 vliegvlugge pullen exclusief de zeven pullen van het overzichtelijke ijsbaanterrein (zie paragraaf De IJsaan).

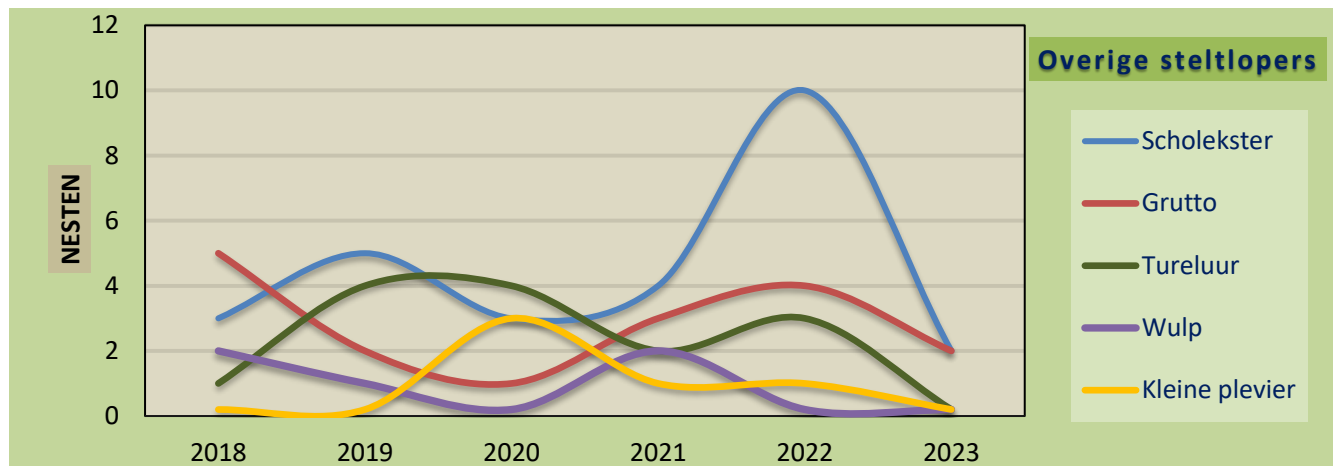

Figuur 3. Broedresultaat (uitkomst en verliesoorzaak) van de Kievit in 2023 en 2022.

Scholekster. Na het topjaar 2022 is het aantal nesten van de scholekster in 2023 met twee stuks tot een dieptepunt gedaald (figuur 4). Tenminste één daarvan is zeker uitgekomen. Blijkbaar wordt voor scholeksters het bouwland steeds onaantrekkelijker om te broeden. Daken bieden uitkomst en beter broedsucces. Binnen de bebouwde kom van Zutphen en Warnsveld (uitgezonderd De Mars) zijn er elf dakbroeders aangetroffen, waarvan tenminste vijf paren elf jongen hebben voortgebracht.

Grutto. Net als vorig jaar hebben we op de Tondense Enk en op de Voorsterklei een gruttonest gevonden. Het nest op de Enk was snel opgepeuzeld en vertrok het paartje samen met een ander stel, dat vermoedelijk gelijktijdig in een naastgelegen perceel met wintertarwe een broedpoging had gedaan, waarschijnlijk naar de Voorsterklei. Daar arriveerden namelijk twee paren pas laat in het seizoen. Eén daarvan vestigde zich in gangbaar gebruikt grasland, het andere in een perceel dat pas na half juni zou worden gemaaid. Beide paren zijn alarmerend met pullen opgemerkt, dus waarschijnlijk eind goed al goed voor deze stellen.

Tureluur. In 2023 zijn geen nesten van deze stiekeme broeders gevonden. Op Voorsterklei zijn in de percelen met uitgesteld maaien wel twee alarmerende paren waargenomen, hetgeen op de aanwezigheid van pullen duidde. Ook in de Tichelbeeksewaard heeft een paartje met succes de eieren uitgebreed (bijlage 2).

Figuur 4. Het aantal gevonden nesten van steltlopers (behalve Kievit) binnen ons werkgebied sinds 2018.

Wulp. Helaas is ook van deze iconische soort geen nest in regulier grasland gevonden. Wel had het in de Tichelbeeksewaard broedende paar pullen. Dat gezin verbleef half juni nog op een van de te maaien percelen. Op mijn verzoek heeft de boer er een graseiland van 50 x 50 m later staan, zodat de pullen nog dekking en voedsel hadden na het afvoeren van het gemaaid gras.

Kleine Plevier. Dat de kale schiereilanden in de Berkel inmiddels begroeid zijn geraakt, blijkt wel uit het aldaar verdwijnen van de kleine plevier als broedvogel. Nesten van deze pionier onder de steltlopers zijn daarna wel op enkele maisakkers langs de Berkel, op de Voorsterklei en op de Tondensche Enk gevonden (figuur 4). Ook nestelden ze in 2020 en 2022 op een bij laag water droogvallend strandje langs de Tichelbeeksewaard (bijlage 2). In 2023 hebben we geen nesten gevonden van deze onopvallende plevier.

Zangvogels. Voor het eerst sinds jaren zong er gedurende twee weken een veldleeuwerik boven een onbewerkt maisperceel op de Tondensche Enk. Vergeefs hebben we getracht het te lokaliseren voordat het stoppelveld eind mei werd bewerkt. Op een perceel met wintertarwe zagen we meerdere gele kwikstaarten met gedrag dat op broeden duidde. We hebben ze niet naar gezocht. De nesten lagen daar veilig, omdat percelen met wintertarwe na een laatste kunstmestgift half april tot aan het maaien eind juni met rust worden gelaten. In de ruige rand met fluitenkruid van het maisperceel Kafoep bij Voorst alarmeerde in april een man Roodborsttapuit. Waarschijnlijk een broedgeval (foto).

Bescherming van nesten

Over de concrete bescherming van nesten tijdens veldwerkzaamheden in 2023 kunnen we kort zijn. Slechts een handje vol kievitsnesten is daadwerkelijk beschermd en geen enkele is, zo ver wij weten, tijdens werkzaamheden of beweiding verloren gegaan (figuur 3). Door de grote hoeveelheid regen die tussen half maart en begin mei viel, was het onmogelijk voor de boeren om het land voor half mei te bewerken. Toen dat uiteindelijk wel kon, waren de meeste kievitsnesten al opgepeuzeld of uitgekomen. In voorgaande jaren was dat wel anders. Toen werden de maispercelen vaak al half april bemest, bewerkt en ingezaaid en liepen we rond te rennen om tijdig de vijftig kievitsnesten van stokken te voorzien of er speciale mestbeschermers overheen te zetten.

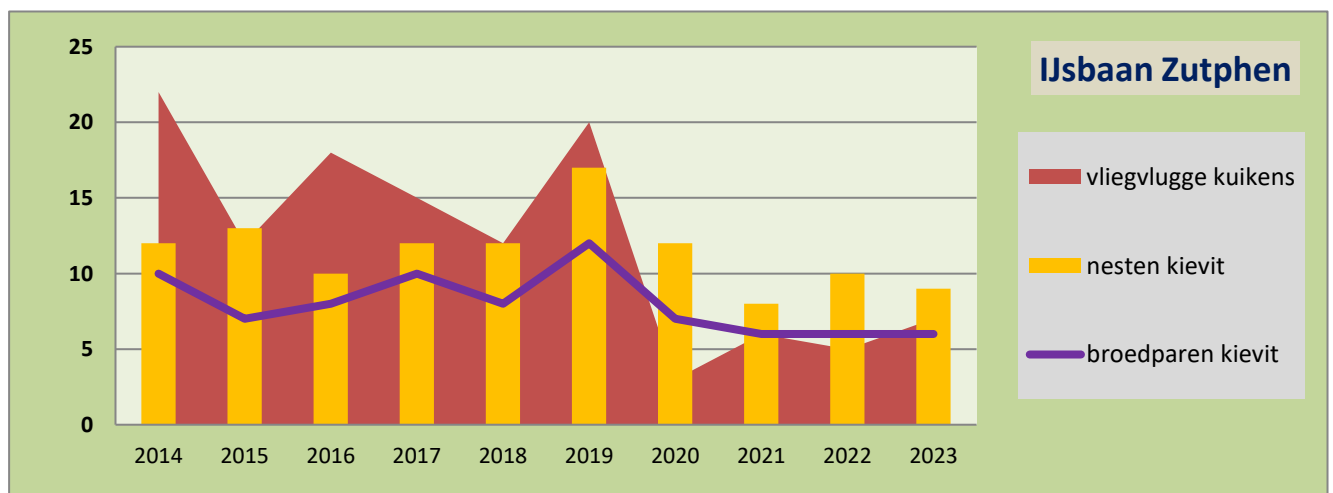
Visdiefvloten

Geïnspireerd door goede ervaringen onder andere in het Rijnstrangengebied, heeft Wim Nijenhuis met hulp van Fons Roording twee flinke (1,8 x 1,5 m) broedvloten voor visdieven gebouwd. De kosten zijn gedekt met het legaat van John Kerssen. Samen met de boswachter van Staatsbosbeheer hebben we ze met een boot uitgezet in de Oude IJssel nabij het station Voorst-Empe (foto's). Daarna was het wachten of visdieven er op gingen broeden. Helaas vlogen ze er wel veel overheen, maar werden de vloten vooral gebruikt door hun vleugels drogende aalscholvers en rustende tomen wilde eenden. Volgend jaar wel broedende visdieven?

De Ijsbaan

Op dit twee ha grootte drassige grasland broeden voor de regio bijzonder veel kieviten. In figuur 5 staat een overzicht van de sinds 2014 op de Ijsbaan getelde broedparen, nesten en het aantal vliegvlugge pullen. Binnen

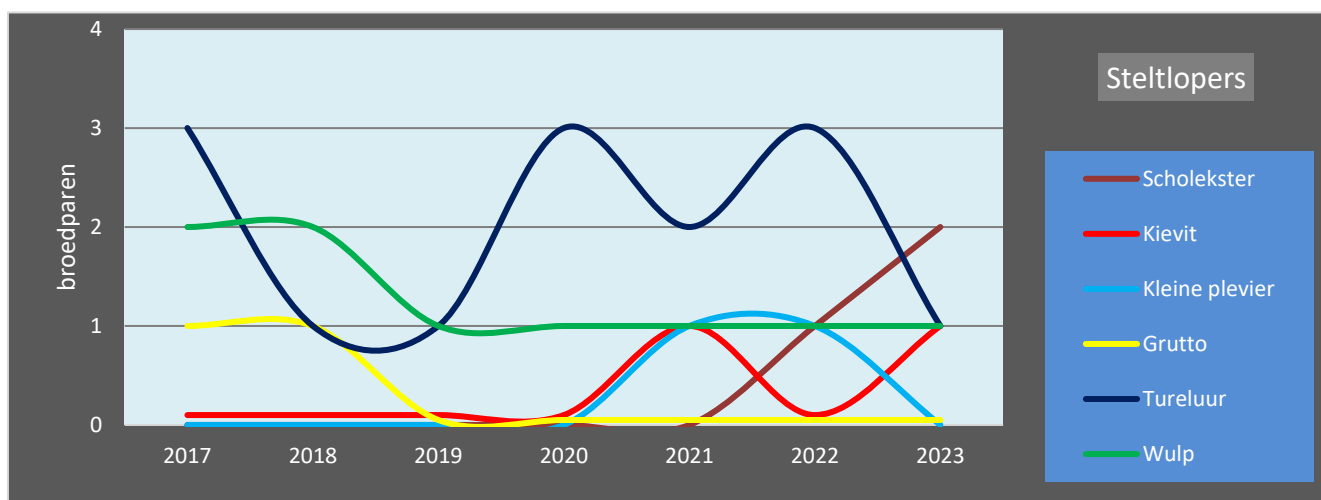
Figuur 5. Aantal broedparen, nesten en vliegvlugge pullen van kievit op de Ijsbaan sinds 2014.

deze omrasterde enclave is het aantal kuikens dat opgroeit goed te volgen. Zo lagen er in het topjaar 2019 zeventien nesten en zijn er twintig pullen uitgevlogen. Het jaar 2023 was duidelijk minder succesvol met slechts zeven vliegvlugge kuikens. Vijf hiervan zijn geringd door Bennie Middendorp. Door de droogte was dit drasse grasland aantrekkelijk geworden voor predatoren die niet van natte poten houden, katten dus uit de woonwijk. Die hadden de nodige pullen opgegeten.

Tichelbeeksewaard

Sinds 2017 inventariseer ik jaarlijks alle broedvogels in het Zutphense deel van de Tichelbeeksewaard volgens de zogenaamde Sovon BMP-methode¹. De reden hiervoor is dat we er graag de hele broedvogelbevolking willen volgen, zeker nadat in het kader van de Ruimte voor de Rivier rond 2017 in de Tichelbeeksewaard veel bomen en struiken rigoureus zijn gesnoeid of gekapt. Bovendien is in de zomer van 2019 de inrichting van het recreatiegebied rond de Oude brug afgerond. Bovendien is de bescherming van weidevogelnesten hier nauwelijks meer nodig, daar de meeste percelen pas na half juni worden gemaaid en de schaarse weidevogels er dan al niet meer broeden.

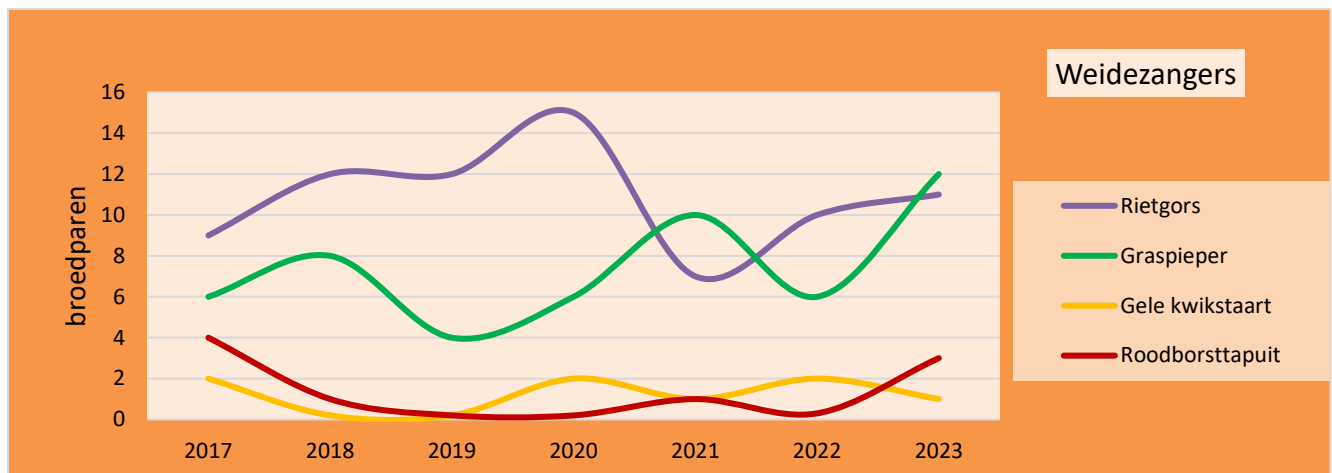
Steltlopers. Vanaf 2017 handhaven tureluur en wulp zich op een min of meer stabiel aantal, terwijl de laatste grutto in 2019 waarschijnlijk is uitgeweken naar de Voorster Klei. Sinds 2020 verschijnt er niet jaarlijks een territoriaal Kievitmannetje. In 2023 waren er opeens twee paartjes scholekster. Ze 'vergeten' helaas te gaan broeden. Ook nestelde in 2020 en 2022 een paartje kleine plevieren op de zanderige oever van de IJssel (bijlage 2).

Figuur 6. Het aantal steltlopers vanaf 2017 in het Zutphense deel van de Tichelbeeksewaard.

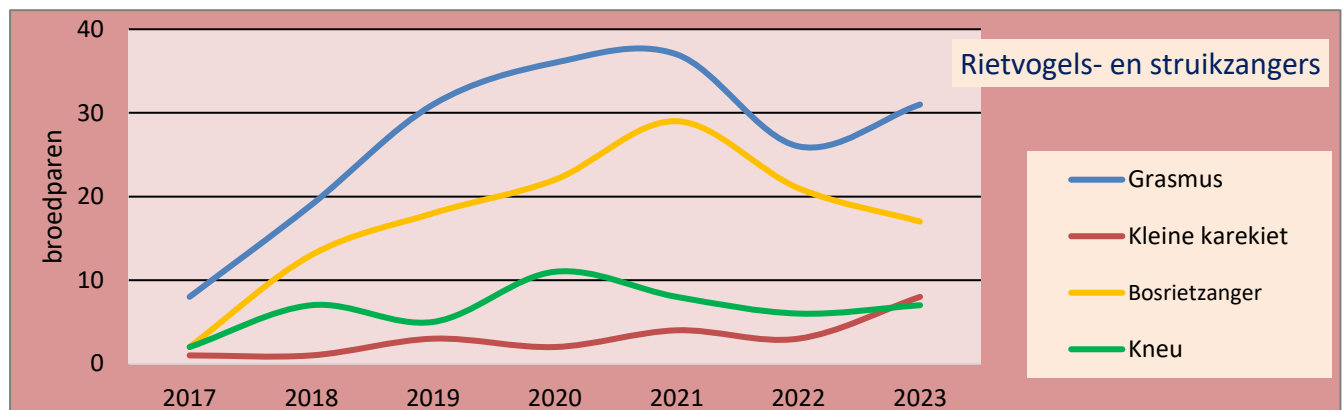
Weidezangers. Onder weidezangers rekenen we de veldleeuwerik, graspieper, gele kwikstaart, rietgors en roodborsttapuit, omdat ze op de grond nestelen tussen het gras of onder een flinke ridderzuring. Van dit rijtje horen en zien we de leeuwerik alleen in de trektijd in de Tichelbeeksewaard, maar de overige soorten wel (figuur 7). De rietgors vertoont flinke pieken en dalen, terwijl de graspieper over de telperiode toeneemt. Gele kwikstaarten broedden sinds 2020 weer jaarlijks met één of twee paartje en de roodborsttapuit, een soort van de ruige greppelvegetaties, was in 2023 met zelfs drie territoria aanwezig. Leuk is te vermelden dat het aantal hazen in de loop de jaren ook toeneemt (bijlage 2).

¹Met een bmp-telling wordt in vijf rondes het aantal broedparen vastgelegd. Op basis van de per ronde ingevoerde waarnemingen bepaalt het autoclusterprogramma van Sovon Vogelonderzoek Nederland het aantal territoria per soort.

Figuur 7. Het aantal weidezangvogels sinds 2017 in het Zutphense deel van de Tichelbeeksewaard.

Riet- en struikzangers. Naast de teleurstellende ontwikkeling van de meeste weidevogels, zien we onder de struikzangers wel positieve trends. Vooral de grasmus en bosrietzanger doen het sinds 2019 heel goed en ook de kneu zit in de lift. Mogelijk een gevolg van het herstel van de sterk gesnoeide meidoornstruiken. De kleine karekiet profiteert van het rietveld dat bij de inrichting van het recreatiegebied rond de Oude brug is ontstaan (figuur 8). Verder zijn onder andere de doodaars, de koekoek, de sprinkhaanzanger, de blauwborst, de nachtegaal, de braamsluiper en de spotvogel (vrijwel) jaarlijks vaste broedvogels in de Tichelbeeksewaard (bijlage 2B).

Figuur 8. Het aantal broedparen van de algemeen voorkomende riet- en struikzangers in de Tichelbeeksewaard.

Tot slot

In de omgeving van Zutphen vinden vele veranderingen plaats die invloed hebben op de weidevogels. De schaalvergroting in de landbouw en daarmee samenhangende verschraving van het landschap en de aanleg van zonneweides hebben een negatief effect op de weidevogelstand. Toch treffen we op het bouwland nog flinke aantallen broedende kieviten aan en broeden her en der nog scholekster, wulp, grutto, tureluur, graspieper en gele kwikstaart. Met de huidige inspanningen om de weidevogels in rond Zutphen en Warnsveld te beschermen, hopen we te kunnen blijven genieten van een weliswaar kleine, vrijwel complete weidevogelgemeenschap.

Dit verslag kon niet zonder inzet van velen tot stand komen. Mijn dank gaat allereerst uit naar de werkgroepsleden voor hun grootse inzet om de legsels in een groot gebied te beschermen, naar Jos en Fons voor het begeleiden van onze nieuwelingen en het aanleveren van vogelinformatie en Ad als mijn steun en toeverlaat. Dankzij de inzet en enthousiasme van Wim Nijenhuis konden we nog op tijd de visdiefvloten te water laten. Natuurlijk dank ik de boeren en loonwerkers voor de medewerking om de weidevogellegsels te beschermen, de Gemeente Zutphen ben ik zeer erkentelijk voor de financiële bijdrage voor het weidevogelbeheer in de Tichelbeeksewaard, de Stichting Landschapsbeheer Gelderland voor het gratis beschikbaar stellen van weidevogelmateriaal en tenslotte de Agrarische Natuurvereniging Veluwe-IJsselzoom (Cor Heidenrijk) voor hun jaarlijkse financiële bijdrage.

Bijlage 1 Broedresultaat

Broedresultaat van de in 2023 gevonden legsels per deelgebied. N = aantal gevonden legsels. Verklaring tekens: ? = resultaat onbekend, Uit = kuikens uit ei gekropen, P = nest gepreedeerd, V = nest verlaten.

Deelgebied	Scholekster				Kievit					Grutto			
	N	?	Uit	P	N	?	Uit	P	V	N	?	Uit	P
Zutphen/Warnsveld/Almen/Vorden	-	-	-	-	53	1	22	29	1	-	-	-	-
Voorsterklei	1	1	-	-	23	-	12	10	1	1	-	1	-
Tondensche Enk en Voorst	1	-	1	-	17	-	16	1	-	1	-	-	1
Samen	2	1	1	-	93	1	50	40	2	2	-	1	1
% uit			50				54					50	

Bijlage 2 A en 2 B Broedvogels Tichelbeeksewaard

Het aantal en broedparen 2017 – 2023 van de weidevogels en riet- en struikvogels in het Zutphense deel van de Tichelbeeksewaard. Tevens zijn het maximaal aantal hazen tijdens één telling vermeld.

Soort	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Kievit	-	-	-	-	1	-	1
Kleine plevier	-	-	-	1	-	1	-
Grutto	1	1	-	-	-	-	-
Tureluur	3	1	1	3	2	3	1
Wulp	2	2	1	1	1	1	1
Krakeend	1	3	2	3	4	3	3
Wilde eend	5	7	5	7	8	9	8
Gele kwikstaart	2	-	-	2	1	2	1
Graspieper	6	8	4	6	10	6	12
Roodborsttapuit	4	1	-	-	1	-	3
Rietgors	9	12	12	15	7	10	11
Totaal weidevogels	33	35	25	38	35	35	41
Haas	+	3	9	7	5	17	11

Soort	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Dodaars	1	-	1	-	-	-	-
Waterhoen	2	1	-	2	1	-	1
Meerkoet	1	8	8	6	9	14	7
Koekoek	-	1	1	1	-	2	1
Nachtegaal	-	-	-	1	-	1	-
Blauwborst	-	-	-	-	2	-	-
Sprinkhaanzanger	-	1	1	2	-	-	-
Bosrietzanger	2	13	18	22	29	21	17
Kleine karekiet	1	1	3	2	4	3	8
Spotvogel	-	-	-	-	-	1	-
Braamsluiper	1	-	1	5	-	5	5
Grasmus	8	19	31	36	37	26	31
Kneu	2	7	5	11	8	6	7
Totaal riet- en struikvogels	22	51	70	98	90	79	77

Bijlage 3. Nesten per bedrijf 2023

Bedrijf	Soort	Totaal	Uit	Niet uit	Onbekend
Buitengebied Zutphen, Warnsveld, Almen en Vorden					
Abbink, Vorden	Kievit	3	2	1	-
Bouwmeester, Vorden	Kievit	7	-	7	-
De Greef, Berkel	Kievit	5	1	4	-
Groot Koerkamp, Harfsen	Kievit	8	8	-	-
Heijink, Zutphen	Kievit	1	1	-	-
Ijsbaan, Zutphen	Kievit	9	4	5	-
Kappert Lammers, Zutphen	Kievit	6	2	3	1
Looman, Zutphen	Kievit	2	2	-	-
Oltvoort, Berkel	Kievit	6	-	6	-
Zoetenhorst, Berkel	Kievit	1	-	1	-
Wagenvoort, Zutphen	Kievit	5	2	3	-
Tondensche Enk en Voorst					
De Bruin, Tondensche Enk	Grutto	1	-	1	-
	Kievit	4	4	-	-
Gemmink, Tondensche Enk	Kievit	3	3	-	-
Hoetink, Tondensche Enk	Kievit	9	8	1	-
Klaasen, Tondensche Enk	scholekster	1	1	-	-
Van Schriek, Voorst	Kievit	1	1	-	-
Voorsterklei					
Slijkhuis, Voorsterklei	Kievit	8	5	3	-
	Scholekster	1	-	-	1
Wijers, Voorsterklei	Grutto	1	1	-	-
	Kievit	15	7	8	-
Samen	Grutto	2	1	1	-
	Kievit	93	50 (54 % uit)	42	1
	Scholekster	2	1	-	1